

Bajitoassi – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat

Bajitoasi birra

Bajitoassi – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat lea oassi oahppoplánabuktosis, ja dat lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnna bokte čakčamánu 1. beaivvi 2017 oahpahuslága § 1-5 mielde.

Bajitoassi gusto vuodđooahpahussii Norggas. Vuodđooahpahus sistsidoallá vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa, ja nu fátmasta oahpahusa maid mánát ja nuorat ožžot vuosttaš luohká rájes mánáidceahkis studerenráhkkanahhti oahppoprográmmaid ja fidnofágalaš oahppoprográmmaid rádjái joatkkaoahpahasas, gos oasit oahpahasas dáhpáhuvet fitnodagas ja bargoeallimis.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi čilge čiekŋaleappot oahpahuslága ulbmilparagráfa ja vuodđooahpahusa váldoprinsihpaid árvovuodu. Dat sistsidoallá dán álggahusa, ulbmilparagráfa bájuhusa ja golbma kapihtala: 1. Oahpahusa árvovuodđu, 2. Oahpahusa prinsihpat, ovdáneapmi ja oahppahábmen ja 3. Skuvlla praksisa prinsihpat. Fágaid oahppoplánain válddahuvvojit fágaid sisdoallu ja mihttomearit. Bajitoassi mearrida man guvlui oahpahus fágain galgá leat, ja buot fágat leat mielde duohtandahkat oahpahusa govda ulbmila. Olles oahppoplánabuvttus lea oahpahusa vuodđu, ja dat iešguđet oasit gullet oktii ja fertejit geavahuvvot ovtas.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi válddaha vuodđooainnu mii galgá báidnit pedagogalaš praksisa olles vuodđooahpahasas. Dat galgá maid leat vuodđun ruovttu ja skuvlla ovtasbargui. Bajitoassi čielggasmahtá skuvlla ja oahppofitnodaga ovddasvástádusa oahppahábmemis ja buot vuodđooahpahusa oassálastiid gealbbu ovdánahttimis. Buohkat geat barget vuodđooahpahasas, geatnegahttojit diktit dán vuodđooainnu báidnit oahpahusa plánema, čadaheami ja ovdánahttima.

Bajitoasi váldoulbmiljoavku leat buohkat geain lea oahpahasovddasvástádus: oahpaheaddjit, bagadallit, veahkkebargit, skuvlajođiheaddjit, skuvlaeaiggádat, eará virgejoavkkut skuvllas ja oahppofitnodagain. Bajitoassi guoská ohppiid, fidnoohppiid, oahppokandidáhtaid ja rávis oassálastiid oahpahussii vuodđoskuvllas, joatkkaskuvllas,

oahpus fitnodagas ja rávesolbmuidoahpahas. Bajitoasis geavahit doahpágiid "oahppi", "oahpaheaddji" ja "skuvla" buohkaid birra geat oassálastet oahpahas, buot bargit, buot skuvllat ja buot oahppofitnodagat.

Oahpaheaddjioahpuin galgá oahpahusláhka ja vuodđooahpahusa gustojeaddji oahppoplánabuvttus leat vuodđun, dás maid bajitoassi.

Bajitoassi lea láhkaásahus ovttas eará osiiguin oahppoplánabuktosis, ja dan ferte lohkat oahpahuslága ja eará relevánta njuolggadusaid ektui mat gustojit oahpahussii skuvllas ja oahppofitnodagas. Ovdamearkka dihte ferte geahččat heivehuvvon oahpahusa válddaheami goalmát kapihttalas heivehuvvon oahpahusa ja earenoamášoahpaheami njuolggadusaid, oahppiárvoštallama, oahpaheami organiserema ja vánhenoavttasbarggu ektui.

Skuvla ja oahppofitnodat leat seammaárvosaš oahppanarenat. Oahpahas dáin arenain lágiduvvo seamma árvovuoddu ja seamma prinsihpaid mielde, muhto ferte vuhtiiváldit ahte bargoeallima oahpahas leat muhtin gáibádusat ja rámmat mat leat earáláganat go skuvlla oahpahas. Oahppofitnodagain lea, nugo skuvllas, ovddasvástádus das ahte oahpahas mii addojuvvo, lea oahpahuslága ja oahppoplánabuktosa mielde.

Golmmaoasehasovttasbarggus lea guhkes árbevieru ovdánahttit oktii ráđiid fága- ja fidnooahpahusa.

Sápmelaččain Norggas lea álgoálbmotstáhtus ILO-konvenšuvnna mielde. Vuodđoláhka mearrida ahte stáhta galgá láchit dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima, juoga mii čuovvovuohtta oahpahuslágas. Bajitoassi gusto maid sámi skuvlii. Namahus "sámi skuvla" geavahuvvo oahpahusa birra mii čuovvu sámi parallealla seammaárvosaš oahppoplánabuktosa. Sámi oahppoplánabuvttus gusto dain suohkaniin mat leat mielde sámegeielaid hálddašanguovllus. Seamma oahppoplánabuvttus gusto ohppiide geain riikkas muđui lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegeillii. Oahppit muđui riikkas, geain lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegeielas, galget čuovvut sámi oahppoplánabuktosa sámegeielas. Skuvllas lea ovddasvástádus das ahte dát vuoigatvuođat ollašuvvet.

Oahpahusa ulbmil

Oahpahuslága ulbmilparagráfa čuodjá ná:

Oahpahas skuvllas ja oahppofitnodagas galgá, gulahallamiin ja oktii ráđiid ruovttuin, rahpat uvssaid máilmmi ja boahhte áiggi guvlui ja addit ohppiide ja fidnoohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš ipmárdusa ja čanastaga.

Oahpahas galgá vuodđuduvvot risttalaš ja humanisttalaš árbbi ja árbevieruid vuodđoárvvuid ala, nu go olmmošárvvu ja luonddu ákten, vuoignafriidjavuohta, ráhkisvuohta lagamužžii, ándagassiiaddojupmi, dásseárvu ja solidaritehta, árvvut mat

*albmanahttojuvvojit maiddáiešguđet oskkoldagain ja eallinoainnuin ja mat leat
vuodđuduvvon
olmmošvuoigatvuođaide.*

*Oahpahus galgá váikkuhit dasa ahte lasihit dieđu ja ipmárdusa našunála kulturárbbi ja min
oktasaš riikkaidgaskasaš kulturárbevieruid birra.*

*Oahpahus galgá addit ipmárdusa kultuvrralaš girjáivuođa birra ja čájehit áktejumi
juohkehačča jáhkku. Oahpahus galgá ovddidit demokratiija, dásseárvvu ja dieđalaš
jurddašanvuogi.*

*Oahppit ja fidnooahppit galget ovdánahttit máhtu, čehppodaga ja miellaguottuid vai birgejit
eallimis ja sáhttet oassálastit bargguin ja searvevuodain servodagas. Sii galget beassat
ovdánahttit hutkanilu, beroštumi ja suokkardanhálu.*

*Oahppit ja fidnooahppit galget oahppat jurddašit kritihkalaččat ja meannudit ehtalaččat ja
birasdiđolaččat. Sis galgá leat mielovddasvástádus ja riekti mielváikkuheapmái.*

*Skuvla ja oahppofitnodat galgá váldit vuostá ohppiid ja fidnoohppiid
luohttámušain, áktemiin ja gáibádusaiguin ja addit sidjiide hástalusaid mat ovddidit
oahppahábmema ja oahppanhálu. Buotlágan vealaheami galgá vuosttildit.*

(Oahpahuslága § 1-1)

1. Oahpahusa árvovuodđu

Skuvla galgá doaimmahit iežas praksisa oahpahuslága ulbmilparagráfa árvvuid mielde.

Ulbmilparagráfa albmanahtta árvvuid mat čohkkejit Norgga servodahkan. Árvvut leat vuodđun min demokratijai ja galget leat veahkin midjiide eallit, oahppat ja bargat ovttas dálá moalkás áiggis ja amas boahhteáiggis. Oktasaš árvvuid vuodđun leat kristtalaš ja humanisttalaš árvvut ja árbevierut. Dat albmanahttojit maiddáiešguđet oskkoldagain ja eallinoainnuin, ja dat leat čadnon olmmošvuoigatvuođaide.

Dát árvvut leat geađgejuolgin skuvlla doaimmaide. Daid ferte váldit mielde máhttogaskkusteamis ja miellaguoddo- ja gealbovdánahttimis, nu ahte dain lea mearkašupmi juohke ovttaskas oahppái skuvlasearvevuodas. Árvvut galget báidnit skuvlla ja oahpaheddjiid doaimma ohppiid ja ruovttuid ektui. Mii oahppái lea buoremus, galgá álo leat vuodđodeasta. Vuostálasvuodát iešguđet joavkkuid beroštumiid ja oainnuid gaskkas lea juoga mii álo lea. Oahpaheaddjit fertejit danne geavahit iežaset profeseunealla árvvošteami nu ahte ovttaskas olmmoš áimmahuššojuvvo buoremus lági mielde searvevuodas.

Sámi skuvla galgá láchčit dili nu ahte oahppit ožžot oahpahusa mas sámi árvvut ja sámeigiella, sámi kultuvra ja servodateallin lea vuodđun. Ulbmilparagráfa árvvut leat maid sámi árvvut ja gustojit sámi skuvllas. Sámi skuvllas lea deatálaš ahte lea buotsámi perspektiiva ja álgoálbmotperspektiiva, ja deattuhit materiála ja vuoiŋjalaš kulturárbbi nugo árbevirolaš máhtu, duoji ja sohka- ja bearašgaskavuodaid.

1.1 Olmmošárvu

Skuvla galgá fuolahit ahte olmmošárvu ja árvvut mat dorjot dan, biddjojit oahpahusa ja olles doaimma vuodđun.

Ulbmilparagráfa hukse olmmošárvvu loavkitmeahttunvuoda ala ja ahte buot olbmot leat seammaárvosaččat, beroškeahtá mii muđui earuha min. Go oahpaheaddjit atnet fuola ohppiin ja oidnet ovttaskas oahppi, dohkkehuvvo olmmošárvu skuvlla ja servodaga vuodđoárvun.

Olmmošvuoigatvuodaid vuodđun lea olmmošárvu, ja lea deatálaš oassi riektestáhta geađejuolggis. Vuodđun leat universála árvvut mat gusket buohkaide, beroškeahtá geat sii leat, gos sii leat eret, ja gos sii leat. Mánáidkonvenšuvdna lea oassi olmmošvuoigatvuodain ja addá mánáide ja nuoraide erenoamáš suodjalusa. Oahpahuš ferte leat olmmošvuoigatvuodaid mielde, seammás galget oahppit háhkat máhtu olmmošvuoigatvuodaid birra.

Seammaárvosašvuohta ja dásseárvu leat árvvut maid ovddas leat dorrón historjjá čađa, ja mat ain fertejit fuolahuvvot ja nannejuvvot. Skuvla galgá gaskkustit máhtu ja ovddidit miellaguottuid mat sihkarastet dáid árvvuid. Buot oahppit galget meannuduvvot seammaárvosaččat, ja ii oktage oahppi galgga vásihit vealaheami.

Ohppiin galget maid leat seammaárvosaš vejolašvuođat nu ahte sáhttet válljet iešheanaláččat. Skuvla galgá vuhtiiváldit ohppiid girjáivuoda ja láchčit dili dasa ahte buohkat muosáhit gullelašvuođa skuvlii ja servodahkii. Mii sáhttit buohkat muosáhit ahte mii sierranit ja dovdat iežamet earaláganin. Dan dihte leat mii sorjavaččat das ahte earalágánvuođat dohkkehuvvojit ja árvvusadnojit.

Olbmot leat hearckit ja meaddugasat. Ándagassii addojupmi, ráhkisvuohta lagamužžii ja solidaritehta leat dárbbalaččat vai olbmot šaddet ja ahtanuššet. Ovttaskas olbmo persovnnalaš jáhku ja oamedovddu ferte váldit duođalaččat, vai buohkat sáhttet jurddašit, oskut ja cealkit friddja. Oahppit galget ieža leat mielde fuolaheame olmmošárvvu ja smiehttat movt sii sáhttet eastadit olmmošárvvu loavkašuhhtima.

1.2 Identitehta ja kultuvrralaš girjáivuohta

Skuvla galgá addit ohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš ipmárdusa ja čanastumi, ja galgá veahkehit ahte juohke oahppi sáhttá fuolahit ja ovdánahttit iežas identitehta fáttmmasteaddji ja girjás searvevuodas. Ipmárdus iežamet historjjás ja kultuvrras lea deaŋalaš ohppiid identitehta ovdáneapmái ja duddjo gullevašvuoda servodahkii. Oahppit galget oahppat dovdat árvvuid ja árbevieruid mat veahkehit čohkket riikka álbmoga. Kristtalaš ja humanisttalaš árvu ja árbevierru lea deaŋalaš oassi riikka oppalaš kulturárbbis, ja das lea leamaš deaŋalaš rolla demokratiija ovdáneamis. Sámi kulturárbi lea oassi kulturárbbis Norggas. Min oktasaš kulturárbi lea ovdánahtton historjjá čađa ja dan galget dálá ja boahttevaš buolvvat hálddašit.

Oktasaš referánsarámmat leat deaŋalaččat ovttaskas olbmo servodatgullevašvuhtii. Dát duddjo oktavuoda ja čatná ovttaskas olbmo identitehta stuorit searvevuhtii ja historjjálaš oktavuhtii. Oktasaš rámma addá ja galgá addit saji girjáivuhtii, ja oahppit galget oažžut ipmárdusa das movt mii eallit ovttas iešguđet perspektiivvaiguin, miellaguottuiguin ja eallinipmárdusaiguin. Dat vásáhusat maid oahppit ožžot deaivvadettiin iešguđet kulturalbmanemiiguin ja árbevieruiguin, leat veahkkin hábmeme sin identitehta. Buorre servodat lea vuođđuduvvon fáttmmasteaddji ja girjás searvevuhtii.

Oahpahuš galgá sihkkarastit ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ahte ovdánahttet iežaset gielalaš identitehta, ja ahte sáhttet geavahit giela jurddašit, duddjot oaivila, gulahallat ja čatnat oktavuodaide earáide. Giella addá midjiide gullevašvuoda ja kultuvrralaš dihtomiela. Norggas lea dárogiella ja lulli-, julev- ja davvisámegiella seammaárvošaš gielat. Dárogiella fáttmmasta čállingielaid girjedárogiella ja ođđadárogiella. Dáru mearkagiella lea dohkkehuvvon ollislaš giellan Norggas. Máhttu servodaga gielalaš girjáivuođa birra addá buot ohppiide mávssolaš ipmárdusa iešguđet albmanahttinvuogiin, fuomášumiin ja árbevieruin. Buot oahppit galget beassat vásihit ahte máhttit máŋga giela lea resursa skuvllas ja servodagas.

Oahpahuš bokte galget oahppit oažžut ipmárdusa sámi álgoálbmoga historjjás, kultuvrras, servodateallimis ja vuoigatvuodaide. Oahppit galget oahppat ahte sámi kultuvra ja servodateallin lea girjái ja ahte leat variašuvnnat.

Viđa álbmotjoavkku stáhtus lea nationála unnitlohkoálbmogat, min riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide mielde: Juvddálaččat, kvenat/norggasuopmelaččat, vuovdesuopmelaččat, romat ja romániálbmot/táhterat. Sis leat máŋggaid čuđiid jagiid čanastumit Norgii. Dát álbmotjoavkkut leat leamaš mielde hábmemin norgga kulturárbbi, ja oahpahuš galgá addit máhtu dáid álbmotjoavkkuid birra.

Buot áiggiid čađa leat iešguđet rávnnjaldagat ja kulturárbevierut váikkuhan servodaga. Dál go eanet álbmogat leat seahkálaga go goassege ovdal, ja gos máilbmi čadno lagabut oktii, de šaddá giellamáhttu ja kulturipmárdus dađi deaŋaleabbo. Skuvla galgá doarjut ovttaskas oahppi identitehta ovdáneami, dahkat oahppi oadjebassan ieš iežainis, seammás go galgá

gaskkustit oktasaš árvvuid mat leat dárbbášlaččat dárbu deaivvadettiin girjáivuođain ja go oassálastá girjáivuođas. Skuvla galgá rahpat uvssaid máilbmái ja boahteáigái.

1.3 Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuohta

Skuvla galgá veahkehit boktit mánáid sáhkkiivuođa ja oažžut sin divvut gažaldagaid, ovdánahttit dieđalaš ja kritihkalaš jurddašeami ja bargat ehtalaš diđolašvuođain.

Oahpahuš galgá addit ohppiide ipmárdusa kritihkalaš ja dieđalaš jurddašeamis. Kritihkalaš ja dieđalaš jurddašeapmi lea geavahit jierpmi suokkardeaddji ja systemáhtalaš vuogi mielde go bargá konkrehta praktihkalaš hástalusaiuin fenomenaiguin, cealkámušaiuin ja máhttomáliiguin. Oahpahuš galgá duddjot ipmárdusa das ahte metodat maiguin guorahallat duohtavuođa, fertejit heivehuvvot dasa maid mii áigut studeret, ja ahte metodaválljen váikkuha dasa maid mii oaidnit.

Jus ođđa ipmárdus galgá bohciidit, de ferte sajáiduvvan ideaid guorahallat ja cuiggodit teoriiiguin, metodaiguin, ákkaiguin, vásáhusaiuin ja duođaštusaiguin. Oahppit galget máhttit árvvoštallat iešguđet máhttogálduid ja jurddašit kritihkalaččat dan birra movt máhttu ovdána. Sii galget maiddái sáhttit ipmirdit ahte sin iežaset vásáhusat, oaivilat ja jáhkku sáhttet leat dievasmeahttumat dahje boastut. Kritihkalaš smiehttan eaktuda máhttu, muhto sáhtta seammás buktit eahpesihkarvuođa ja eahpediehttevašvuođa. Oahpahušas ferte danne leat balánsa sajáiduvvan diehtaga áktema ja suokkardeaddji ja kreatiivvalaš jurddašeami gaska, mii gáibiduvvo vai ođđa máhttu ovdána.

Ehtalaš diđolašvuohta mearkkaša vihkkedallat iešguđet deasttaid vuostálaga ja lea dárbbášlaš go galgá leat smiehtadeaddji ja ovddasvástideaddji olmmoš. Oahpahuš galgá ovdánahttit ohppiid dáiddu ehtalaččat árvvoštallat ja oahpásmahttit sin ehtalaš čuolmmaide.

Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuohta lea sihke eaktu ja oassi das ahte oahppat iešguđet oktavuođain, ja veahkeha ohppiid ovdánahttit buriid árvvoštallannávccaid. Praktihkalaš barggus ja dáiddalaš barggus gáibiduvvo maid smiehttan- ja árvvoštallandáiddu.

1.4 Hutkanillu, beroštupmi ja suokkardanhuovva

Skuvla galgá diktit ohppiid geahččaladdat hutkanilu, beroštumi ja

suokkardanhuova, ja vásihit oaidnit vejolašvuođaid ja duohtandahkat ideaid.

Mánát ja nuorat leat sáhkkát ja háliidit fuomášit ja hutkat. Oahpahas galget oahppit beassat ovdánahttit beroštumi ja suokkardanhuova. Dáidu divvut gažaldagaid, suokkardit ja geahččaladdat lea deatalaš čiekŋalisoahppamii. Skuvla galgá áktet ja ovddidit iešguđet suokkardan- ja hutkanvugiid. Oahppit galget oahppat ja ovdánit dovđagiid ja jurddašemi, estehtalaš albmananvugiid ja praktihkalaš aktivitehtaid bokte. Nuoramus mánáide skuvllas lea stoahkan dárbbalaš loaktima ja ovdáneami dáfus, muhto maid oahpahas oppalaččat addá stoahkan vejolašvuođaid kreatiivalaš ja gávnálaš oahppamii.

Kreatiivalaš – ja hutkannávccat leat mielde riggudeame servodaga. Ovttasbargu movttiidahtta ođđaárvalusaide ja fidnohutmamii, nu ahte ođđa fuomášumiid sáhtta duohtandahkat. Oahppit geat ohppet hutkandoaimmaid birra ja daid bokte, ovdánahttet dáiddu albmanahttit iešguđet ládje, ja čoavdit váttisvuođaid ja divvut ođđa gažaldagaid.

Dáidda ja kultuvra fáttmasta máŋga hutkan- ja kreatiiva fágasurggiid, mat váikkuhit sihke min fysalaš birrasiid ja servodatovdáneami. Min estehtalaš dovdda ovdána deaivvadettiin iešguđet kultuvrralaš albmanemiiguin, ja dat leat mielde bajideame ođđa perspektiivaid. Dáidda- ja kulturalbmanemiin lea mearkkašupmi ovttaskas olbmo persovnnalaš ovdáneapmái. Kultuvrralaš muosáhusain lea iešárvu, ja oahppit galget beassat muosáhit máŋggabealat kulturalbmanemiid skuvlavázzin áiggis.

Maidái stuorit perspektiivvas leat hutkanoahppanproseassat eaktun ohppiid oahppahábmamii ja identitehtaovdáneapmái. Skuvla galgá árvvusatnit ja arvosmahttit ohppiid diehtoáŋgirvuoda ja hutkannávccaid, ja oahppit galget beassat geavahit iežaset hutkannávccaid olles vuodđooahpahasas.

1.5 Luondduákten ja birasdiđolašvuohta

Skuvla galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit luonddu, luondduáktema ja dálkkádat- ja birasdiđolašvuođa.

Olmmoš lea oassi luonddus ja sus lea geatnegasvuohta hálddašit dan dohkálaš vugiin. Oahpahas galget oahppit oažžut máhtu luonddu birra ja ovdánahttit luondduáktema. Sii galget beassat muosáhit luonddu ja atnit luonddu ávkin iluin ja dearvvašvuhtii ja oahppamii gáldun. Oahppit galget ovdánahttit diđolašvuođa das movt olbmo eallinvuohki váikkuha luonddu ja dálkkádaga, ja de maid min servodagaid. Skuvla galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit dáhtu áimmahuššat birrasa.

Mánát ja nuorat galget birget dálá ja boahtteáiggi hástalusaiiguin, ja min oktasaš boahtteáigi lea sorjavaš das ahte boahttevaš buolvvat áimmahuššet eanaspáppa. Máilmmiviidosas dálkkádatrivdamat, nuoskkideamit ja biologalaš šládđjiivuoda massin

leat stuorámus birasáitagiin máilmmis. Dáid hástalusaid ferte čoavdit ovttas. Mii dárbbášit máhtu, ehtalaš diđolašvuođa ja teknologalaš innovašuvnna gávdat čovdosiid ja rievdadit eallinvuogi nu go dárbbášuvvo áimmahuššan dihte eallima eatnamis.

1.6 Demokratiija ja mielváikkuheapmi

Skuvla galgá addit ohppiide vejolašvuođa leat mielde váikkuheame ja oahppat maid demokratiija mearkkaša praksisas.

Oahpahus galgá ovddidit demokrátalaš árvvuide ja demokratiijai stivrenvuohkin guorraseami. Dat galgá addit ohppiide ipmárdusa demokratiija njuolggadusain ja maid daid mearkkašumis ahte bisuhit daid. Oassálastit servodagas mielddisbuktá áktet ja guorrasit demokrátalaš vuodđoárvvuide nugo lotnolas ákten, gierdevašvuohta, ovttaskas olbmo osko- ja cealkinfriddjavuohta ja friddja válljejummi. Demokrátalaš árvvuid ferte ovddidit aktiivvalaš oassálastima bokte olles oahppomannolagas.

Skuvla galgá ovddidit demokrátalaš árvvuid ja miellaguottuid vuostedeaddun ovdagáttuide ja vealaheapmái. Skuvla galgá maiddái duddjot áktema das ahte olbmot leat iešguđetláganat, ja oahpahit ohppiid čoavdit riidduid ráfálaš láchkai.

Demokrátalaš servodat lea dan duohken ahte olles álbmogis leat seamma vuoigatvuodát ja vejolašvuodát oassálastit mearridanproseassain. Unnitlogu suodjaleapmi lea deatalaš prinsihppa demokrátalaš riektestáhtas ja demokrátalaš servodagas. Demokrátalaš servodat suodjala maiddái álgoálbmogiid ja minoritehtaid. Álgoálbmotperspektiiva lea oassi ohppiid demokratiijaoahpahusas. Buot oassálastit skuvlasearvevuodas fertejit ovdánahttit diđolašvuođa sihke minoritehta- ja majoritehtaperspektiivvaid birra ja láchčit dili ovttasbargui, gulahallamii ja digaštallamii. Bargu ovdánahttit nuppe dáfus girjáivuođa ja nuppe dáfus fáttmastit ovttaskas olbmo gáibida diđolaš árvooainnu ja profešunealla árvvoštannávccaid geavaheami.

Skuvla galgá leat báiki gos mánát ja nuorat muosáhit demokratiija geavahusas. Oahppit galget skuvlaárgabeaivvis vásihit ahte sin guldalit, ahte sis lea duohta váikkuhanvejolašvuohta, ja ahte sii sáhttet váikkuhit dasa mii guoská sidjiide. Sii galget vásihit ja praktiseret iešguđetlágan demokrátalaš oassálastin- ja váikkuhanmáliid, sihke beaivválaš bargguin fágaiguin ja ovdamearkka dihte ohppiidráđi ja eará ráđđeorgánaid bokte. Gulahallama vuodđun oahpaheaddji ja oahppi gaskka ja skuvlla ja ruovttu gaskka, ferte leat lotnolas áktejummi. Go skuvllas guldalit ohppiid jietnademiid, de muosáhit sii movt sii ieža sáhttet dihtomielaláčat válljet. Dákkár vásáhusat leat mávssolaččat dán áiggis, ja ráhkkanahhttet ohppiid ovddasvástideaddji servodatborgárin.

2. Oahppama prinsihpat, ovdáneapmi ja oahppahábmen

Skuvllas lea sihke oahppahábmendoaibma ja oahppodoaibma. Dat gullet oktii ja leat lotnolassii sorjavaččat nubbi nuppis. Oahppan-, ovdánan- ja oahppahábmenbarggu prinsihpat galget leat veahkkin skuvllaide čoavdit dán duppaldoaimma.

Vuođđooahpahus lea deatalaš oassi eallinagi oahppahábmenproseassas mas ovttaskas olbmo friddjavuohta, iešheanalašvuohta, ovddasvástideapmi ja olmмоšvuohta lea mihttomearri. Oahpahus galgá bidjat buori vuodū ohppiide das ahte ipmirdit iežas, earáid ja máilmmi, ja ahte välljet jierpmálaččat eallimis dahkat buriid välljemiid eallimis. Oahpahus galgá duddjot buori vuolggasaji oassálastit buot surggiin mat gusket ohppui, bargo- ja servodateallimii. Seammás ellet mánát ja nuorat dál ja dás, ja skuvla galgá dohkkehit mánnávuođa ja nuorravuođa iešárvvu.

Oahpahus galgá hábmet olles olbmo ja addit juohkehažžii vejolašvuođa ovdánahttit iežas dáidduid. Oahppahábmen dáhpáhuvvá go oahppit ožžot máhtu luonddu ja birrasa, giela ja historjjá, servodaga ja bargoeallima, dáidaga ja kultuvrra ja oskkoldaga ja eallinoainnu birra ja ipmárdusa dain. Oahppahábmen dáhpáhuvvá maid muosáhusaid ja praktihkalaš hástalusaid bokte oahpaheamis ja skuvlaárgabeaivvis. Olu iešguđetlágán aktivitehtat, strukturerejuvvon ja ulbmillaš barggu rájes spontána stoahkama rádjái, addet ohppiide vásáhusriggodaga. Oahppit hábmejuvvojit go leat ovttas earáiguin ja fysalaš ja estehtalaš doaimmaid bokte, mii ovddida lihkananilu ja birgema. Hábmen dáhpáhuvvá go sii barget ieš okto ja go ovttasbarget earáiguin. Sii hábmejuvvojit go rahčēt teorehtalaš hástalusaiguin formeliid ja fágastoffa geavahemiin, ja go váldet atnui reaidduid vuoi máhttet bargat praktihkalaš barggu. Hábmen dáhpáhuvvá go oahppit ohppet mainna lágiin gávdnat rievttēs vástádusa, muhto maiddái go ipmirdit ahte eai álo gávdno álkis fasihttavástádušat.

2.1 Sosiála oahppan ja ovdáneapmi

Skuvla galgá doarjut ja veahkehit ohppiid sosiála oahppama ja ovdáneami barggadettiin fágaiguin ja muđui skuvlaárgabeaivvis. Ohppiid identitehta ja iešdovdu, oaivilat ja miellaguottut ovdánit ovttasdoaimmamis earáiguin. Sosiála oahppan dáhpáhuvvá sihke oahpaheamis ja buot eará aktivitehtain skuvlla olis. Fágalaš oahppama ii sáhte sirret sosiála oahppamis. Beaivválaš barggus doibmet ohppiid fágalaš ja sosiála oahppan ja ovdáneapmi ovttas.

Dáiddut ipmirdit movt earát jurddašit, dovdet ja vásihit, lea vuođđun empatiijai ja ustivuhtii ohppiid gaskkas. Sosiála oahppamis lea gulahallan guovddážis, ja skuvla galgá gaskkustit gulahallama árvvu ja mearkkašumi mii dáhpáhuvvá guldaleami bokte vai máhttá dustet

birgehallet vuostehágu. Go leat ovttas ohppiiguin galget oahpaheaddjit ovddidit gulahallama ja ovttasbarggu mii addá ohppiide duostilvuoda ja oadjebasvuoda cealkit iežaset oaiviliid ja dieđihit earáid ovddas. Oahppat guldalit earáid ja seammás ákkastallat iežas oainnu addá ohppiide vuodu gieđahallat guovtteoavilvuoda ja riidduid, ja ohcat čovdosiid ovttas. Buohkat galget oahppat ovttasbargat, doaimmat ovttas earáiguin ja ovdánahttit mielmearridan- ja mielovddasvástádusdáidduid. Ohppiin ja ruovttus lea maid ovddasvástádus váikkuhit buori searvevuhtii ja birrasii. Nu go ovttaskas oahppi lea mielde váikkuheame searvevuhtii skuvllas, nu váikkuha searvevuhta ovttaskas oahppi loaktima, ovdáneami ja oahppama.

Ovttaskas olmmoš dárbbáša buori árvoštallannávcca fuolahit personsuodjalusa ja áktet priváhtaeallima . Gutnehis ja vašši cealkámušat eai galgga dohkkehuvvot skuvllas. Oahppit fertejit hárbhallat deasttalaččat láhttet ja ovdánahttit diđolašvuoda iežaset miellaguottuid ektui. Iešguđet kommunikašuvdnavuogit ja teknologijageavaheapmi sihke riggudahtta ja hástala sosiála birrasa. Oahppit fertejit oahppat láhttet ovddasvástideaddji láhkái buot dilálašvuodain skuvllas ja olggobealde skuvlla.

2.2 Gealbu fágain

Skuvla galgá čatnat oahpahusa fágain árvvuide ja prinsihpaide mat leat vuodđun olles oahpahussii.

Fágalaš oahppan lea guovddáš oassi sihke oahppahábmen- ja oahppobarggus. vuodđooahpahusas Oahppoplánat mitalit sisdoalu iešguđet fágain ja čuovvovaš gealbodefinišuvdna lea vuodđun:

Gealbu lea máhttit háhkat ja geavahit máhtuid ja gálggaid vuoi máhtta birget hástalusaiiguin ja doaimmahit bargguid oahpes ja amas oktavuođain ja dilálašvuodain. Gealbu mearkkaša ipmárdus ja dáidu smiehttat ja kritihkalaččat jurddašit.

Gealbodoahpaga ipmirdeapmi ferte leat vuodđun skuvlla oahppoplánabargui ja ohppiid fágalaš gealbbu árvoštallamii. Fágaid gealbomihttomeriid ferte geahččat oktalaččat fágas ja fágaid rastá. Gealboulbmiliid ferte maid ipmirdit ulbmilparagráfa ja oahppoplánabuktosa eará osiid vuodul.

Máhttu mearkkaša dovdat ja ipmirdit fáktá, doahpágiid, teorijaid, ideaid ja oktavuođaid iešguđet fágasurrgiin ja fáttáin. Gálggat lea doaimmaid dahje prosedyraid hálddašit go galgá bargat bargguid dahje čoavdit čuolmmaid, ja fáttmastiit earret eará motorihkalaš, kognitiivva, sosiála, kreatiivvalaš ja gielalaš gálggaid. Gealbodoaba fáttmasta maiddái ipmárdusa ja dáiddu smiehttat ja kritihkalaččat jurddašit fágain, juoga mii lea deatalaš teorehtalaš resonneremiid ipmárdusas ja praktihkalaš bargguin. Smiehttan ja kritihkalaš jurddašepmi gullá oktii miellaguottuid ovdánemiin ja ehtalaš árvoštallannávccaiguin.

Skuvla galgá láchčit dili čiekŋalisoahppamii vai oahppit ovdánahttet ipmárdusa fága guovddáš elemeanttain ja oktavuodain fágas, ja vai ohppet geavahit fágalaš máhtuid ja gálggaid oahpes ja amas dilálašvuodain. Fágain galget oahppit bargat ja oassálastit máŋggabealálaš aktivitehtain mat leat eanet ahte eanet moalkát. Čiekŋalisoahppan fágas mearkaša hárhallat geavahit máhtuid ja gálggaid iešguđet láchkái, vai oahppit áiggi mielde sáhttet birget máŋggalágan fágalaš hástalusaiquin individuálalaččat ja ovtas earáiguin.

Skuvlla oahpaheaddjit ja jodiheaddjit fertejit jeavddalaččat smiehttat oktavuodaid birra fágaoahpahusa ja oahpahusa bajitubmiliid, árvvuid ja prinsihpaid gaskkas.

2.3 Vuodđogálggat

Skuvla galgá láchčit dili ja doarjut ohppiid ovdánahttit dan vihtta vuodđogálgga olles oahppanmannolagas.

Oahppoplánabuvttus definere vihtta vuodđogálgga – lohkan, čállin, rehkenastin, njálmmálaš gálggat ja digitála gálggat. Dát gálggat lea oassi fágalaš gealbbus ja leat dárbbalaš oahppanreaidut oahppamii ja fágalaš ipmárdussii. Dat leat maid deatalaččat ohppiid identitehta ja sosiála oktavuodaid ovdánahttimii, ja vai sáhttet oassálastit oahpus, barggus ja servodateallimis.

Vuodđogálggaid ovdánahttimis lea mearkašupmi olles oahppanmannolagas. Lea ovdamearka dihte oktilis linnjá álgoahpaheamis lohkamis ja čállimis dan rádjái go máhtta lohkat váddáset fágalaš teavsttaid.

Oahpaheamis fertejit vuodđogálggat gehččojuvvot oktalaččat sihke fágas ja fágaid rastá. Vuodđogálggat gullet buot fágaide, muhto fágain leat iešguđetlágan rollat iešguđet vuodđogálggaid ovdánahttimis . Muhtin fágain lea stuorit ovddasvástádus go earáin. Fágalaš gealbbu háhkan ja vuodđogálggaid ovdáneapmi fágas galgá danne dáhpáhuvvat ovtasdoaimamiin nu go lea čilgejuvvon fágaid oahppoplánain. Oahpaheaddjit buot fágain galget doarjut ohppiid barggu vuodđogálggaiguin.

2.4 Oahppat oahppat

Skuvla galgá veahkehit dasa ahte oahppit smiehttet iežaset oahppama birra, ipmirdit iežaset oahppanproseassaid ja háhket máhtu iešheanalaččat.

Go oahppit ipmirdit iežaset oahppanproseassaid ja fágalaš ovdáneami, de váikkuha dat

iešheanalašvuhtii ja máhttindovdui. Oahpahus galgá ovddidit ohppiid movtta, miellaguottuid ja oahppanstrategiijaid, ja bidjat vuođu eallinagi oahppamii. Dat gáibida ahte oahpaheaddjit čuvvot ohppiid ovdáneami dárkilit ja addet doarjaga mii lea heivejuvvon sin ahká ja láddan- ja doaibmadássái.

Go smiehttá iežas ja earáid oahppama birra, sáhttet oahppit dađistaga ovdánahttit diđolašvuođa iežaset oahppanproseassain. Oahppit geat ohppet sátnádit gažaldagaid, ohcat vástádusaid ja ovdanbuktit iežaset ipmárdusa iešguđet vugiiguin, sáhttet váldit aktiivvalaš rolla iežas oahppamis ja ovdáneamis. Go barget fágalaš hástalusaiiguin, de ožžot oahppit máhtu das movt sii ohppet ja ovdánit fágas. Čiekŋalet ipmárdus ovdána go oahppit oidnet oktavuoda máhttosurggiid gaska, ja go hálddašit iešguđet strategiijaid háhkat ja juogadit máhtu ja leat kritihkalaš máhtu ektui.

Vaikko oahppit leat árijjalaččat ja geavahit oahppanstrategiijaid, de leat anŋke muhtimat geain leat oahppanhástalusat. Dasa sáhttet leat olu ja máŋggabealat sivat. Ambišuvdna ovdánahttit eallinagi oahppama buot ohppiid gaskkas gáibida danne viiddis lahkaneami skuvlla bealis.

2.5 Fágaidrasttideaddji fáttát

Skuvla galgá láchčit dili oahppamii dán golmma fágaidrasttideaddji fáttás: álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget, demokratiija ja mielborgárvuohta ja guoddevaš ovdáneapmi.

Dán golmma fágaidrasttideaddji fáttá vuolggasadji leat áigeguovdilis servodathástalusat mat gáibidit ovttaskas olbmuid ja báikegotti searvevuođa beroštumi ja áŋgiruššama, riikkadásis ja máilmmiviidosáččat. Oahppit ovdánahttet gealbbu mii lea čadnon fágaidrasttideaddji fáttáide go barget iešguđet fágaid čuolmmaiguin. Oahppit galget oažžut ipmárdusa dán golmma fáttá hástalusain ja dilemmain. Sii galget ipmirdit movt mii sáhttit máhtu ja ovttasbarggu bokte gávdnat čovdosiid, ja sii galget oahppat oktavuodaidda birra daguid ja konsekveanssaid gaska.

Máhttovuođu gávdnat čovdosiid čuolmmaide dain fáttáin gávdno máŋgga fágas, ja fáttát galget veahkehit ohppiid ipmirdit ja oaidnit oktavuodaidda fágaid rastá. Mihttomearit das maid oahppit galget oahppat dain fáttáin, albmanahttojuvvojit fága gealbomihttomeriin gos lea relevánta.

2.5.1 Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget

Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget fágaidrasttideaddji fáddán skuvllas galgá addit ohppiide gealbbu mii ovddida buori psyhkalaš ja fysalaš dearvvašvuođa, ja mii addá vejolašvuođaid váldit ovddasvástideaddji eallinválljemiid. Mánnán ja nuorran lea positiivvalaš iešgova ovdáneapmi ja oadjebas identitehta earenoamáš deatalaš.

Servodat mii lámhá dili nu ahte ovttaskas olmmoš sáhtá válljet dan mii lea buorre dearvvašvuhtii, mearkkaša olu álbmotdearvvašvuhtii. Eallimis birget lea ipmirdit ja sáhttit váikkuhit áššiide main lea mearkkašupmi iežas eallimis birgemii. Fáddá galgá veahkehit ohppiid oahppat dustet miehtegieđageavada ja vuostegieđageavada ja persovnnalaš ja praktihkalaš hástalusaid buoremus lági mielde.

Fáttá áigeguovdilis suorggit leat fysalaš ja psyhkalaš dearvvašvuohta, eallindábit, seksualitehta ja sohabealli, gárrenmirkkot, mediageavaheapmi, ja geavaheapmi ja persovnnalaš ekonomiija. Árvoválljen ja eallima mearkkašumit, olbmuid gaskavuođat, máhttit bidjat rájiid ja áktet earáid rájiid, máhttit hálddašit jurdagiid, dovduid ja gaskavuođaid gullet maid dán fáddái.

2.5.2 Demokratiija ja mielborgárvuoha

Demokratiija ja mielborgárvuoha fáddán skuvllas galgá addit ohppiide máhtu demokratiija eavttuid, árvvuid ja njuolggadusaid birra, ja dahkat nu ahte sii sáhttet oassálastit demokrátalaš proseassain. Oahpahuš galgá addit ipmárdusa demokratiija ja guovddáš olmmošvuoigatvuođaid oktavuodain, nu go cealkinfriddjavuohta, jienastanvuoigatvuohta ja organisašunfriddjavuohta. Sii galget oažžut ipmárdusa das ahte demokratiijas leat iešguđet hámit ja albmaneamit.

Go barget fáttáin demokratiija ja mielborgárvuoha, de galget oahppit ipmirdit oktavuoda indiviidda vuoigatvuođaid ja geatnegasvuođaid gaskkas. Indiviiddain lea vuoigatvuohta oassálastit politihkalaš bargguin, seammás go servodat lea sorjavaš das ahte álbmot geavaha vuoigatvuođaid oassálastit politihkalaš barggus ja hábmet siviila servodaga. Skuvla galgá arvosmahttit ohppiid šaddat aktiivvalaš mielborgárin, ja addit sidjiide gealbbu oassálastit demokratiija viidáset ovdánahttimis Norggas.

Oahpahuš galgá addit ohppiide máhtu ja gálggaid dustet hástalusaid demokrátalaš prinsihpaid mielde. Sii galget ipmirdit dilemmaid mat leat das ahte dohkkehit sihke eanetlogu rievtti ja unnitlogu vuoigatvuođaid. Sii galget hárjehallat dáiddu jurddašit kritihkalaččat, oahppat dustet oaivilvuostelasvuođaid ja áktet guovtteoavilvuođa. Barggu bokte fáttáin galget oahppit oahppat manne demokratiija ii sáhte atnit diehttelassan, ja ahte dan ferte ovdánahttit ja bajásdoallat.

2.5.3 Guoddevaš ovdáneapmi

Guoddevaš ovdáneapmi fágaraštideaddji fáddán skuvllas galgá láchčit dili dasa ahte oahppit sáhttet ipmirdit dilemmaid ja rievdamiid servodagas, ja movt daid sáhttá dustet. Guoddevaš ovdáneapmi mearkkaša suodjalit eallima eatnamis ja áimmahuššat dálá olbmuid dárbbu bilitkeahttá boahttevaš buolvvaid vejolašvuoda gokčat iežaset dárbbuid. Guoddevaš ovdáneami vuodđu lea ipmirdit movt sosiála, ekonomalaš ja biraslaš dilálašvuodaid gullet oktii. Olmmošsohkagotti eallinvuogis ja resursageavaheamis leat konsekveanssat báikkálaččat, regionálalaččat ja máilmmiviidosáččat.

Fáddá bargguin, galget oahppit ovdánahttit gealbbu mii dahká ahte sii sáhttet dahkat ovddasvástideaddji válljemiid ja bargat ehtalaččat ja birasdiđolaččat. Oahppit galget oažžut ipmárdusa das ahte ovttaskas olbmo daguin ja válljemiin lea mearkkašupmi. Fáddá fáttmasta čuolmmaid mat leat čadnon birrasii ja dálkkádahkii, geafivuhtii ja resurssaid juogadeapmái, riidduide, dearvvašvuhtii, dásseárvui, demografiijai ja ohppui. Oahppit galget oahppat movt iešguđet bealit guoddevaš ovdáneamis gullet oktii.

Teknologiijas lea stuora váikkuhus olbmui, birrasii ja servodahkii. Teknologalaš gealbu ja máhttu teknologija ja sosiála, ekonomalaš ja biraslaš beliid oktavuodaid birra guoddevaš ovdáneami dáfus lea guovddázis dán fáttás. Teknologijaovdáneapmi sáhttá veahkehit čovdit váttisvuodaid, muhto maiddái ráhkadit odđa. Máhttu teknologija birra mearkkaša ipmirdit makkár dilemmat sáhttet čuožžilit go geavaha teknologija, ja movt daid sáhttá gieđahallat.

3. Skuvlla praksisa prinsihpat

Skuvla galgá vuostáiváldit ohppiid luohttámušain, áktemiin ja gáibádusaiguin, ja sii galget oažžut hástalusaid mat ovddidit oahppahábmema ja oahppanmiela. Vai lihkostuvvet dáinna, de ferte skuvla hukset buori oahppanbirrasa ja heivehit oahpaheami oktii ráđiid ohppiiguin ja ruovttuiguin. Dát gáibida profešuvdnasearvevuoda mii berošta ovdánahttit skuvlla.

3.1 Fátmmasteaddji oahppanbiras

Skuvla galgá ovdánahttit fátmmasteaddji searvevuoda buohkaide mii ovddida dearvvašvuoda, loaktima ja oahppama.

Utnolaš ja doarju oahppanbiras lea vuodđun positiivvalaš kultuvrii gos oahppit

movttiidahttojit ja arvosmahttojuvvojit ovdánit fágalaččat ja sosiálalaččat. Jus oahppit dovdet iežaset dorvvuheapmin, de sáhtá dát goazahit sin oahppama. Njuolggalaš ja fuolalaš ollesolbmot ovdánahttet ja bisuhit oadjebas oahppanbirrasiid, ovttasbarggu bokte ohppiiguin. Buot skuvlla bargiin, vanhemiin ja ovddasteddjiin ja ohppiin lea ovttas ovddasvástádus ovddidit, dearvvašvuođa, loaktima ja oahppama, ja eastadit givssideami ja loavkašuhthimiid. Fátmmasteaddji ja inspirerejeaddji oahppanbirrasa ovddideamis galgá girjáivuoha dohkkehuvvot resursan.

Oahppimielváikkuheapmi ferte báidnit skuvlla praksisa. Oahppit galget sihke leat mielde váikkuheame ja váldit ovddasvástádusa oahppansearvevuodas maid sii ovttas oahpaheddjiiguin hábmejit juohke beaivvi. Oahppit jurddašit, vásihit ja ohppet ovttasdoaimmadettiin earáiguin oahppanproseassaid, gulahallama ja ovttasbarggu bokte. Skuvla galgá oahpahit ohppiid čájehit árvvoštallannávccaid go sii hállet earáid birra, ja ahte sii ohppet ovttasdoaimmat dohkálaš láchkai iešguđet oktavuodain

Norpmain ja árvvuin mat ráđđejit oahppansearvevuodas, lea stuorra mearkkašupmi ohppiid sosiálalaš ovdáneapmái. Ustitvuoha duddjo gullelašvuođa ja dahká ahte mii eat leat nu hearkkit. Go mii ieža muosáhit ahte mii dohkkehuvvot ja ahte midjiide lea luohtamuš, de mii oahppat árvvusatnit sihke iežamet ja earáid. Oahppit galget oahppat áktet earaláganvuođa ja ipmirdit ahte buohkain lea sadji searvevuodas. Juohke oahppis leat iežas eallindáhpáhusat, ja leat doaivagat ja áigumušat boahtteáigái. Jus mánát ja nuorat dovdet ahte sin áktejit ja dohkkehut oahpahasas, de dat veahkeha sin dovdat gullelašvuođa.

Go geavahit iešguđet oahppanarenaid, de sáhtá skuvla addit ohppiide praktihkalaš ja eallinlagas vásáhusaid mat ovddidit movtta ja ipmárdusa. Báikkálaš birra ja servodaga beroštupmi sáhtá váikkuhit positiivvalaččat skuvlla ja ohppiid ovdáneapmái. Iešguđetlágan báikkálaš, nationála ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu čatná ohppiid oahppama áigeovuodilis áššiide. Máhttolonohallan buot ahkásaš olbmuiguin iešguđet sajiin máilmmis addá ohppiide perspektiivvaid iežaset oahppama, oahppahábmema ja identitehta dáfus ja čájeha ovttasbarggu árvvu gielalaš, politihkalaš ja kultuvrralaš rájaid rastá.

3.2 Oahpaheapmi ja heivehuvvon oahpahas

Skuvla galgá láchčit dili buot ohppiid oahppamii ja arvosmahttit ovttaskas oahppi movtta, oahppanmiela ja jáhku birget.

Ohppiid oahppan ja ovdáneapmi galgá leat guovddázis skuvlla doaimmas. Oahppit bohtet skuvlii iešguđet vásáhusaiguin, ovdamáhtuin, miellaguottuiguin ja dárbbuiguin. Skuvla ferte addit buot ohppiide seammaárvosaš oahppan- ja ovdánavvejolašvuodaid, beroškeahhtá sin eavttuin. Buori luohkkájođiheami vuodđu lea ipmárdus ohppiid dárbbuin, liekkus gaskavuodat ja profešunealla árvvoštallannákca. Mánnggabealálaš oahppanaktivitehtat ja - resurssat oahpaheamis leat deaŋalaččat duddjot movtta ja oahppanilu diehttevaš rámmaid

siskkobealde.

Skuvlla vuordámušat ovttaskas oahppái árjja ja birgema dáfus váikkuha oahppamii ja jáhkkuiežas dáidduide ja vejolašvuodaide. Dan dihte lea deatalaš ahte skuvllas leat buot ohppiide alla, muhto realisttalaš vuordámušat, ja ahte oahpaheaddjit čájehit profeshunealla árvvoštallannávccaid go árvvoštallet ohppiid oahppama.

Oahppit galget oažžut áiggi suokkardit iešguđet fágasurggiid čiknodaga. Láhčit saji čiekŋalisoahppamii eaktuda ahte skuvla váldá vuhtii ahte oahppit leat iešguđetláganat ja ohppet iešguđet leavttuin ja iešguđet progrešuvnnain. Dát gáibida máhtu das movt oahppit ohppet, maid sii máhttet ovdalis, ja eaktuda lagas čuovvoleami ovttaskas oahppis.

Oahppit geat muosáhit birgema, movttiidahttojit šaddat sávrribun ja iešheanalazžan. Geahččaleapmi ja meaddin sáhtta leat gáldun oahppamii ja dohkkeheapmái, ja ohppiid galgá ávžžuhit geahččalit dalle maid go ii leat sihkar ahte lihkestuvvet. Lea skuvlla bargu addit ohppiide oadjebasvuoda rasttidit rájaid ja geahččalit juoidá váddása.

Ohppiid fágalaš gealbbu árvvoštallan galgá addit gova das maid oahppit máhttet, muhto okta guovddáš ulbmil árvvoštallamiin lea maid ovddidit oahppama ja ovdáneami. Kárten ja ohppiid áican leat gaskaoamit čuovvolit ovttaskas oahppi ja ovdánahttit skuvlla praksisa. Das lea almmatge unnán árvu jus dan ii čuovvol konstruktiivvalaš doaimmaiguin. Skuvla ja oahpaheaddjit fertejit vihkkedallat dan gaskka ahte oažžut dieđuid ohppiid oahppama birra ja daid negatiivvalaš váikkuhusaid maid iešguđet árvvoštallandilálašvuodat buktet. Unohas árvvoštallangeavaheapmi sáhtta heajosmahttit ovttaskas oahppi iešgova ja hehttet buori oahppanberrasa ovdáneami.

Heivehuvvon oahpahuš lea go skuvla láchčá dili sihkkarastin dihte ahte buot oahppit ožžot buoremus lági mielde ávkki dábalaš oahpaheamis. Skuvla galgá earret eará heivehit oahpahuš bargovugiid ja pedagogalaš metodaid bokte, oahpponeavvuid geavahemiin, organiseremiin, ja oahppanberras-, oahppoplána- ja árvvoštallanbarggus. Oahpaheaddjit fertejit geavahit buori fágalaš árvvoštallama go barget oahpahušheivehemiin.

Buorre árvvoštallan, mas vuordámušat leat čielgasat ja oahppi oassálastá ja beassá buktit oaiviliid oahppanbarggu birra, lea dárbbalaš oahpahuš heiveheapmái. Oahpaheaddjit galget iežaset oahpaheamis doarjut ja bagadallat ohppiid nu ahte sáhttet bidjat alcceseaset mihttomeriid, válljet heivvolaš bargovugiid ja árvvoštallet iežaset ovdáneami. Skuvla ferte plánet buori oktavuoda ohppiid oahppamis iešguđet fágain ja ahte oahppit muosáhit oahpahušdili sihke birgehahttin ja doarvái hástaleaddjin.

Heivehuvvon oahpahuš guoská buot ohppiide ja galgá eanemus lági mielde dáhpáhuvvat oahppijoavkku girjái vuhtii heiveheami ja variašuvnna bokte searvevuoda siskkobealde. Ohppiin geain lea dárbu oažžut eanet heiveheami go dábalaš fáladat, lea vuoigatvuohka oažžut earenoamášoahpaheami. Oahppit sáhttet rahčat, ja sáhttet čuožžilit iešguđetlágan oahppanválttisvuodat olles oahpahušmannolagas. Oahpaheaddjit sáhttet oažžut buori doarjaga eará virgejoavkkuin sihke dasa ahte almmustahttit hástalusaid ja dasa ahte addit ohppiide dan veahki maid dárbbasit. Sáhtta leat áibbas deatalaš oahppi ovdáneapmái ahte

son oažžu veahki nu johtilit go vejolaš go hástalusaid fuomášit.

3.3 Ovttasbargu ruovttu ja skuvlla gaskka

Oahpahus galgá doaimmahuvvot ovttasbarggu bokte ja oktii ráđiid ruovttuin, ja ovttasbargu galgá veahkehit nannet ohppiid oahppama ja ovdáneami.

Buorre gulahallan ruovttu ja skuvlla gaskka veahkeha positiivvalaččat skuvlla oahppanbirasbarggu ja ohppiid bajásšaddanberras. Vánhemiin ja ovddasteddjiin lea válđoovddasvástádus máná bajásgeassimis ja ovdáneamis. Sii leat mánáid ja nuoraid deaŋaleamos fuolahusolbmot ja sis lea máhttu maid skuvla sáhtá geavahit doarjut oahppi oahppahábmema, oahppama ja ovdáneami. Skuvllas lea válđoovddasvástádus álggahit ja ordnet ovttasbarggu. Dát mearkaša fuolahit ahte vánhemat ja ovddasteaddjit ožžot dárbbalaš dieđuid, ja ahte sidjiide addo vejolašvuohta váikkuhit iežaset mánáid skuvlaárgabeivái.

Ruovttu miellaguottuin skuvlii lea stuorra mearkašupmi ohppiid beroštupmái ja skuvlaárjii. Vánhemiin ja ovddasteddjiin leat iešguđet dárbbut, vuordámušat ja oaivilat skuvlla mihttomeriid ja praksisa dáfus. Dat sáhtá buktit vuostálasvuođaid maid sáhtá leat hástaleaddji gieđahallat. Skuvla ferte čielgasit mitalit maid skuvla galgá ja sáhtá fállat, ja maid skuvla vuordá ruovttuin. Buorre ja luohitevaš gulahallan lea lotnolas ovddasvástádus. Skuvla ferte almmátge vuhtiiváldit dan ahte eai buot ohppiin leat seamma vejolašvuođat oažžut veahki ja doarjaga ruovttus.

3.4 Oahpahus oahppofitnodagas ja bargoeallimis

Oahpahus fitnodagas ja bargoeallimis galgá addit praktihkalaš vásáhusaid ja relevánta gealbbu, ja ráhkkanahhtit fágalaš gáibádusaide ja vuordámušaide mat leat bargoeallimis.

Skuvla servodatásahussan lea geatnegahtton vuođđoahpahusa árvvuid ja prinsihpaid vuođul lágidit oahpahusa ja praktiseret daid. Skuvlaeaggádiin, skuvlajođiheddjiin ja oahpaheddjiin lea iešguđet rollaid vuođul oktasaš ovddasvástádus das ahte láchit dili buori ovdáneapmái skuvllas. Sii galget ovttas fuolahit ahte skuvlla praksisa lea olles oahppoplánabuktosa mielde. Buorre ja systemáhtalaš ovttasbargu mánáidgárddi ja skuvlla gaskka, oahpahusmannolaga dásiid gaskka ja ruovttu ja skuvlla gaskka lea mielde álkideamen sirdima iešguđet ceškiid gaskka.

Oahpaheaddji lea ovdagovva mii galgá duddjot oadjebasvuođa ja bagadallat ohppiid oahpahusa mannolagas. Oahpaheaddji lea áibbas deatlaš oahppanberrasis gos oahppit movttiidahttojuvvojit ja veahkehuvojit oahppat ja ovdánit. Dat gáibida ahte oahpaheaddji čájeha ovddasmorraša ovttaskas oahppái. Dát mielddisbuktá maiddá veahkehit ohppiid geat dahket heajos välljeumiid, eai dovdda iežaset fátmastuvvon, dahje geat rahčet oahppat dan maid sávvet ja vurdet. Go bargá nannet oktavuoda ja gullevašvuoda ohppiiguin, de veahkeha oahpaheaddji ovdánahttit oahppankultuvrra ja addit ohppiide fágalaš ja emotionála doarjaga.

Oahpaheddjiid profešuvnadoaimma dáhpáhuvvá oktasaš árvvuid ja oktasaš dutkan- ja vásáhusvuđot máhtu vuodul. Profešuvdna ja ovttaskas oahpaheaddji hálddaša ovddasvástádusa geavahit árvvošteami moalkás gažaldagain. Oahpaheaddjit ja jođiheaddjit ovdánahttet iežaset fágalaš, pedagogalaš ja fágadidaktihkalaš árvvoštallannávccaid go gulahallet ja ovttasdoimmet mielbargiiguin. Profešunealla árvvoštallan dáhpáhuvvá ja ovdána sihke individuálalaččat ja ovttas earáiguin. Fágalaš árvvoštallannávccat eaktudit maid jeavddalaš ođasmahttima. Oahpaheaddjeprofešuvdna ferte dan dihte árvvoštallat iežas pedagogalaš praksisa vai sáhtta bargat buoremus lági mielde ovttaskas ohppiiguin ja oahppijoavkkuiguin.

Váttes pedagogalaš gažaldagaide lea hárve čielga vástádus. Skuvlla bargit fertejit danne dohkkehit ja geavahit iežaset árvvoštallannávccaid iežaset barggus. Oahpaheaddjit fertejit smiehttat dárkilit maid, movt ja manne oahppit ohppet, ja movt sii buoremus lági mielde sáhttet jođihit ja doarjut ohppiid oahppama, ovdáneami ja oahppahábmema. Oahpaheaddjit geat ovttas smiehttet ja árvvoštallet oahpahusa plánema ja čađaheami, ovdánahttet mánggabealat ipmárdusa buori pedagogalaš praksisas. Dán ferte dahkat sihke profešuvnna máhttovuodu ja vuodđooahpahusa árvovuodu vuodul.

Profešunealla ovttasbargu skuvllain eaktuda buori jođiheami. Buorre skuvlajođiheami eaktuda fas jođihanfágalaš legitimatehta ja buori ipmárdusa pedagogalaš ja eará hástalusain maid oahpaheaddjit ja eará bargit vásihit. Buorre jođiheami vuorua ovttasbarggu ja gaskavuodaide ovdáneami vai duddjo luohttámuša organisašuvnnas. Skuvlla jođihangoddi galgá láidestit ja láchit dili ohppiid ja oahpaheddjiid oahppamii ja ovdáneapmái. Skuvlla jođihangoddi galgá jođihit pedagogalaš ja fágalaš ovttasbarggu oahpaheddjiid gaskkas ja leat mielde ovdánahttimin dássedis ja posiivvalaš birra gos buohkain lea dáhttu bargat buoremusat. Lea skuvlajođihangotti bargu láidestit nu, ahte buohkat besset geavahit iežaset nana beliid, muosáhit birgema ja ovdánit.

Buorre skuvlaovdáneami gáibida saji divvut gažaldagaid ja ohcat vástádusaid ja profešuvnasearvevuoda mii berošta movt skuvlla praksisa váikkuha ohppiid oahppamii ja ovdáneapmái. Buot skuvlla bargit fertejit aktiivvalaččat searvat profešunealla oahppanearvevuhtii viidásit ovdánahttin dihte skuvlla. Dát mielddisbuktá ahte profešuvnasearvevuoda smiehtta árvoválljeumiid ja ovdánahttinárbbuid birra, ja geavaha dutkama, vásáhusvuđot máhtu ja ehtalaš árvvoštallamiid vuodđun ulbmillaš doaimmaide. Buorit struktuvrrat ovttasbargui, doarjumii

ja bagadallamii mielbargiid gaskka ja skuvllaid gaskka ovddidit juogadan- ja oahppankultuvrra.

Lea beaivválaš deaivvadeami bokte ohppiid ja oahpaheddjiid gaskka ahte skuvlla govda ulbmil duohtandahkko. Oahpaheaddjit muosáhit vuostálasvuodaid iešguđet ulbmiliid ja árvvuid gaskka konkrehta oahpahusdilálašvuodain. Sii fertejit čađat

vihkkedallat deastta ovttaskas oahppi ja searvevuoda gaskka, doarjuma ja gáibádusaid bidjama gaskka, skuvlaárgabeaivvi dál ja boahhteáigái ráhkkanahhtinbarggu gaskka. Buot oahppit leat iešguđetláganat, ja mii ain lea buoremus oahppái, lea guovddášgažaldat buot oahpahusas. Dán gažaldaga fertejit buohkat geat barget skuvllas ođđasit vástidit juohke beaivvi.

3.5 Profešuvdnasearvevuoha ja skuvlaovdáneapmi

Skuvla servodatásahussan lea geatnegahtton vuodđooahpahusa árvvuid ja prinsihpaid vuodul lágidit oahpahusa ja praktiseret daid. Skuvlaeaigádiin, skuvlajođiheddjiin ja oahpaheddjiin lea iešguđet rollaid vuodul oktasaš ovddasvástádus das ahte lámhit dili buori ovdáneapmái skuvllas. Sii galget ovttas fuolahit ahte skuvlla praksisa lea olles oahppoplánabuktosa mielde. Buorre ja systemáhtalaš ovttasbargu mánáidgárddi ja skuvlla gaskka, oahpahusmannolaga dásiid gaskka ja ruovttu ja skuvlla gaskka lea mielde álkideamen sirdima iešguđet ceškiid gaskka.

Oahpaheaddji lea ovdagovva mii galgá duddjot oadjebasvuoda ja bagadallat ohppiid oahpahusa mannolagas. Oahpaheaddji lea áibbas deatalaš oahppanbirrasis gos oahppit movttiidahttojuvvojit ja veahkehuvvojit oahppat ja ovdánit. Dat gáibida ahte oahpaheaddji čájeha ovddasmorraša ovttaskas oahppái. Dát mielddisbuktá maiddá veahkehit ohppiid geat dahket heajos välljejumiid, eai dovdda iežaset fátmastuvvon, dahje geat rahčet oahppat dan maid sávvet ja vurdet. Go bargá nannet oktavuoda ja gullevašvuoda ohppiiguin, de veahkeha oahpaheaddji ovdánahttit oahppankultuvrra ja addit ohppiide fágalaš ja emotionála doarjaga.

Oahpaheddjiid profešuvdnadoaimma dáhpáhuvvá oktasaš árvvuid ja oktasaš dutkan- ja vásáhusvuđot máhtu vuodul. Profešuvdna ja ovttaskas oahpaheaddji hálddaša ovddasvástádusa geavahit árvošteami moalkás gažaldagain. Oahpaheaddjit ja jođiheaddjit ovdánahttet iežaset fágalaš, pedagogalaš ja fágadidaktihkalaš árvoštallannávccaid go gulahallet ja ovttasdoibmet mielbargiiguin. Profešunealla árvoštallan dáhpáhuvvá ja ovdána sihke individuálalaččat ja ovttas earáiguin. Fágalaš árvoštallannávccat eaktudit maid jeavddalaš ođasmahttima. Oahpaheaddjeprofešuvdna ferte dan dihte árvoštallat iežas pedagogalaš praksisa vai sáhtta bargat buoremus lági mielde ovttaskas ohppiiguin ja oahppijoavkkuiguin.

Váttes pedagogalaš gažaldagaide lea hárve čielga vástáduš. Skuvlla bargit fertejit danne dohkkehit ja geavahit iežaset árvvoštallannávccaid iežaset barggus. Oahpaheaddjit fertejit smiehttat dárkilit maid, movt ja manne oahppit ohppet, ja movt sii buoremus lági mielde sáhttet jođihit ja doarjut ohppiid oahppama, ovdáneami ja oahppahábmema. Oahpaheaddjit geat ovttas smiehttet ja árvvoštallet oahpahusa plánema ja čađaheami, ovdánahttet mánggabealat ipmárdusa buori pedagogalaš praksisas. Dán ferte dahkat sihke profešuvnna máhttovuođu ja vuodđooahpahusa árvovuođu vuodul.

Profešunealla ovttasbargu skuvllain eaktuda buori jođiheami. Buorre skuvlajođiheapmi eaktuda fas jođihanfágalaš legitimatehta ja buori ipmárdusa pedagogalaš ja eará hástalusain maid oahpaheaddjit ja eará bargit vásihit. Buorre jođiheapmi vuoruha ovttasbarggu ja gaskavuodaid ovdáneami vai duddjo luohttámuša organisašuvnnas. Skuvlla jođihangoddi galgá láidestit ja lámčit dili ohppiid ja oahpaheddjiid oahppamii ja ovdáneapmái. Skuvlla jođihangoddi galgá jođihit pedagogalaš ja fágalaš ovttasbarggu oahpaheddjiid gaskkas ja leat mielde ovdánahttimin dássedis ja positiivvalaš birrasa gos buohkain lea dáhttu bargat buoremusat. Lea skuvlajođihangotti bargu láidestit nu, ahte buohkat besset geavahit iežaset nana beliid, muosáhit birgema ja ovdánit.

Buorre skuvlaovdáneapmi gáibida saji divvut gažaldagaid ja ohcat vástádušaid ja profešuvdnasearvevuodá mii berošta movt skuvlla praksisa váikkuha ohppiid oahppamii ja ovdáneapmái. Buot skuvlla bargit fertejit aktiivvalaččat searvat profešunealla oahppanearvevuhtii viidásit ovdánahttin dihte skuvlla. Dát mielddisbuktá ahte profešuvdnasearvevuodta smiehttá árvoválljejumiid ja ovdánahttinárbbuid birra, ja geavaha dutkama, vásáhusvuodot máhtu ja ehtalaš árvvoštallamiid vuodđun ulbmillaš doaimmaide. Buorit struktuvrrat ovttasbargui, doarjumii ja bagadallamii mielbargiid gaskka ja skuvllaid gaskka ovddidit juogadan- ja oahppankultuvrra.

Lea beaivválaš deaivvadeami bokte ohppiid ja oahpaheddjiid gaskka ahte skuvlla govda ulbmil duohtandahkko. Oahpaheaddjit muosáhit vuostálasvuodaid iešguđet ulbmiliid ja árvvuid gaskka konkrehta oahpahusdilálašvuodain. Sii fertejit čađat vihkkedallat deastta ovttaskas oahppi ja searvevuodá gaskka, doarjuma ja gáibádusaid bidjama gaskka, skuvlaárgabeaivvi dál ja boahpteáigái ráhkkanahhttinbarggu gaskka. Buot oahppit leat iešguđetláganat, ja mii ain lea buoremus oahppái, lea guovddášgažaldat buot oahpahasas. Dán gažaldaga fertejit buohkat geat barget skuvllas ođđasit vástidit juohke beaivvi.